

Dutkansearvi dieđalaš áigečála

Volume 6, Issue 1, 2022

Spešiála nummir / Special issue

Kulturárbi otnábeaivvi geavadagain / Indigenous cultural heritage in current practices

Buvttadeaddji / Publisher

Sámi giela ja kultuvrra dutkansearvi / Sámi Language and Culture Research Association

Váldodoaimmaheaddjit / Editors

Hanna Guttorm & Irja Seurujärvi-Kari

ISSN 2489-7930

Dutkanagendat ja árvvut Amazonia álgoálbmotdutkanama konteavsttain

Pirjo Kristiina Virtanen

Dat, maid lean oahppan Apurinã ja Manchineri álgoálbmogiin Brasilia Amazonias, lea maiddáid láiden mu dutkanprosessas, erenoamážit váikkuhan mu hearkivuhtii guldalit earalágan jienaid dutkanbargguin. Apurinã ja Manchineri olbmot geavahit ollu áiggi guorahallat, maid sii gohčodit iežaset bálgán (kimapury/ hatnu). Hearnivuhta iežas bálgái ja ovdáneapmái ii mearkkaš ovttaskas olbmo rahčamusaid, muhto lea álo čatnasan oktii eará eallevaččaiguin ja sin bures birgejupmái. Lean erenoamážit beroštuvvan gieđahallat dutkamušainan álgoálbmogiid suverenitehta ja válldi ja mo ovddidit eanet mearkkašahtti ja transformatiivvalaš dutkama báikkálaš servodagaiguin.

Seammás go lean oahpasmuvvan earalágan perspektiivvaide Badje-Purus guovllus, lean oahppan ollu oktasaččat juogaduvvon vásáhusain Brasilia Amazonias. Lean giitevaš Apurinã ja Manchineri oahpaheaddjiide Badje-Purus guovllus ovttasbarggus sierra dilálašvuodain, maidda oktasaš dutkamuš lea min dolvon. Dasa lassin gávnnadeamit, ságastallamat ja bargu earalágan ovttasbargoguimmiiguin, geaiguin mii leat maiddáid oassálastán skuvlen- ja politihkalaš dáhpáhusaide eará álgoálbmotolbmuiguin sihke maiddáid mánggaid sámi dutkiiguin, geat leat geográfalaččat lagamusat munnje, buot dát leamaš vuodđun mu metodologalaš jurddašeapmái ja ovddideapmái.

Hearnivuhta reflekteret iežas lihkademiid ja váikkuhusaid eatnamiin, gos lea báikki alde, lea materialiserejuvnon Manchineri ja Apurinã fysalaš lihkadeamis sin bálgáin, lehkos guovlluguovdasaš dahje fluviála (čážiguovdasaš). Dain mátkkiin ja lihkademiin, eallit nugo lottit leat bálgáid dehálaš gulahallangaskaoamit lihkadettiin ja jođidettiin. Dat čájehit mo áitaga garvit ja masa vuogálaš resurssaid ja oktavuodaid ferte oččodit. Johtti ohpidii deaivá odđá bálgáid ja ferte mearridit man guvlui vuolgá. Mu dutkamušas dát lea dat, maid sáhtá gohčodit kimapury (path) metodan, ja dat lea bagadan mu arvvoštallat, makkár dutkanagenda geavahan dutkanbarggustan.

Álgoálbmotdutkan paradigma ja álgoálbmotdutkan metodologiijat deattuhit searvevuhtii gullelaš árvvuid, namalassii gudnejahttima, luotheahttivuođa ja veahkkálasvuođa dahje vuostevurrosasvuođa gaskavuođaid. Mu dutkamuš lea praktihkas čájehan, ahte čatnašuvvan daidda árvvuide gáibida báikkálaš sosiála máilmmiid áddejumi: mo olbmot ja eará eallevaččat šaddet ja mii lea olbmuid ja eará-go-olbmuid buresbirgejupmi iežan Amazonia dutkanbargoguimmiid gaskkas. Mun guorrasan singuin dasa, ahte eallevaččat leat eanemustá oktavuodas nuppiideasetguin ja gii ihkinassii lea mielde dutkamušas lea maiddá čatnašuvvan mánggaid doaibmiiguin, olbmuiguin ja eará-go-olbmuiguin.

Amazonia onto-epistemologalaš konteaksta, báikkálaš kulturprokollat, nugo gudnejahttima árvu gokčá gudnejahttima eatnamii ja dan eallinhistorjái ja dan leat geavadis munnje oahpahan Manchineri ja Apurinã servodagat. Manchineri ja Apurinã sosiála máilmmiit, sierralágan sivdnádušat, máttut ja earalágan meašttirvuoŋŋat, geat sin oaivila mielde leat stivredeaddjit, leat dehálaš sosiála doaibmit. Báikkálaš eará-go-olbmot jurddašuvvojit gullet prosessii, mas mu dutkamuššii mieđihuvvui lohpi. Seammaláhkai ovddasvástáduš sistsidoallá ovddasvástádušlaš meannudeami ii-olmmošlaš doaibmiid vuostá, geaid ii galgga headustit ja geain ii eisige galgga jearrat dohkemeahttun jearaldagaid. Vaikko Amazonia álgoálbmogiin lea kollektiiva eanaoamastus ja sii hárjehit kollektiiva eatnama hálddašeami, de eatnamat leat loahpaloahpas adnon eará-go-olbmuid oamastussan. Dan dihte veahkkálasvuođa árvui gullá maiddá oktavuohka ii-olmmošlaš sivdnádušsai. Veahkkálasvuohka dahje vuostevurrosasvuohka sáhtá maiddá rievdadit dutki olmmožin.

Ovddasvástáduš ja veahkkálasvuohka árvun leat dehálaččat, muhto nuppázii gávdnojit maiddá ráddjehusat dasa ja mo dutkit sáhttet bargat ovttaskas olmmožin sierra politihkalaš, geográfalaš ja sosiála konteavsttain. Ovdamearkka dihte min prošeavttain ráhkadit ja buvttadit álgoálbmotskuvllaide materiálaid leamaš guhkes ájiheamit, mat čatnasit mánggaid olggobeale áššiide. Stáhta skuvlenčálliid gaskkas bargoveahka lea dávjá molsašuvvan, materiálaid fievrrideapmi dolvon guhkit go plánejuvvon, muhtumiin leamaš ruhtavátnivuohka ja lagamus áiggis leamaš fas globála pandemia.

Mu kapihtalis háliidin čalmmustahttit dan, ahte lokála metoda buvttadit dieđu ja árvvuid dahká vejolažžan kritihkalaččat guorahallat sierra agendaid, go lea vuodđudeamen lihtodemiid ja ovttasbarggu dutkamuša bokte. Go leat jurddašan dutkamuša relevánssa ovttasráđiid

bargoguimmiiguin, sáhttit identifiseret dutkanfáttáid daid áššiid buohta, mat leat hohpolaččat Apurinã servodagaide, nugo giela ealáskahttin dahje Mančineriid figgamušat addit cealkámušaid stáhta eiseválddiide ja ná guorahallat iežaset jodiheami ja nuorat sohkaoluovvaid sirdašuvvama rávásmuvvamii. Eará fáttát leamaš biokultuvrralaš birrasat ja eanavuđot oahpahuš.

Gáldu

Virtanen, P.K. 2021. “Kimpury Reflections: Values and Research Agendas in Amazonian Indigenous Research Relations”. In *Indigenous Research Methodologies in Sámi and Global Contexts*, eds. Virtanen, P.K., P. Keskitalo & T. Olsen, 229-256. Leiden: Brill.

Liŋka artihkkalii: <https://brill.com/view/book/9789004463097/BP000010.xml>